

بررسی تطبیقی شاخصه های تاثیرگذار در تداوم سبک ملی گرایی ایران و ایتالیا

الهه بابایی: دانشجوی دکتری، گروه معماری، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

elahe.babaeii1369@gmail.com

آویده طلایی: استادیار، گروه معماری، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

a.talaei@wtiau.ac.ir

چکیده

با بررسی در معماری معاصر کشور مشاهده می‌شود که سبک نئوکلاسیک غربی کماکان مورد اقبال عموم و بعضاً جامعه معماری قرار گرفته است. همانطور که در غرب سبک نئوکلاسیک حائز اهمیت بوده است، سبک ملی گرایی نیز با آغاز سده‌ی چهاردهم هجری شمسی و فراگیری پدیده ناسیونالیسم در سراسر جهان، در ایران نیز، پدید آمد و در راستای ایجاد این جریان فکری جامعه معماری آن زمان، آثاری هویت‌مند و با ارزش را که امروزه می‌تواند الگویی برای معماران باشد را بوجود آوردند. موضوع مهم مورد بررسی، چرایی انزوال این سبک در ایران و بالعکس فراگیری سبک‌های باستانی دیگر کشورها در عرصه بین‌الملل است. در این پژوهش از روش تحقیق تحلیلی- تطبیقی با راهبرد تفسیری- تاریخی به منظور شناخت و تبیین شاخصه‌های تاثیرگذار بر ایجاد و ماندگاری سبک ملی‌گرایی در دو کشور ایران و ایتالیا استفاده شده است، علت انتخاب این دو کشور را می‌توان غنای تاریخی و معماری آنها دانست. کشورهایی که دارای پیشینه قوی از معماری باستانی هستند و با الهام از آنها می‌توانند به یک سبک و اصول متعالی دست پیدا کنند. در این پژوهش تلاش است که در ابتدا به تشریح سبک ملی پرداخته شود و سپس در دو کشور ایران و ایتالیا مورد ارزیابی قرار گیرد. نهایتاً با مطالعه تطبیقی بین آثار موجود در این سبک، عوامل انحطاط یا ثبات آن را در هر دو کشور ذکر شده استخراج می‌گردد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که، ساده کردن و یا به عبارت دیگر، امروزی کردن این نشانه‌ها و همین‌طور استفاده از تناسب ساده‌ی جاری در معماری باستانی در قرن حاضر می‌تواند کارآمد تر باشد.

کلیدواژه‌ها: سبک ملی گرایی، معماری معاصر ایران، معماری ایتالیا، ناسیونالیسم، نئوکلاسیک.

۱- مقدمه

با به روی کار آمدن قدرتمندان سیاسی در قرن بیستم در اروپای غربی که مظهر آن ظهور هیتلر در آلمان و موسولینی در ایتالیا بوده است، جریان‌های فکری ناسیونالیستی در این دو کشور و بسیاری دیگر از کشورهای جهان شکل گرفت که ایران نیز با به روی کار آمدن رضاشاه، از این قاعده مستثنا نبود. ناسیونالیسم یک ایده و جنبش است که هدف آن ترقی بخشیدن منافع یک ملت است. «ناسیونالیست‌ها» پایبند به یک مکتب و گرایش فکری هستند. تفکری که به برتری نژاد، ملت و حاکمیت آن نسبت به نژادها و ملت‌های دیگر جهان چشم دارد. در ایتالیا، بنیتو موسولینی پس از انجام یک راهپیمایی در رم قدرت را به دست گرفت و در ۱۹۲۸ میلادی، موجودیت شورای بزرگ فاشیستی در قانون اساسی ایتالیا گنجانیده شد. سپس با انجام اصلاحاتی در مقررات انتخابات، مجلس عملاً منحل شد (لامپونیانی، ترجمه: اعتضادی، ۱۳۸۸). هنگام آشنایی ایرانیان با غرب، اندیشه ناسیونالیسم اروپایی در سده نوزدهم میلادی، با اتکا به نمادهای هویت فرهنگی و تاریخی غنی موجود، از سوی اولین متجددین ایرانی پذیرش عام یافت و ناسیونالیسم به یک جریان پرتوان در بین جریان‌های فرهنگی و سیاسی تبدیل گردید. درحالیکه ناسیونالیسم اروپایی در یک فرایند درون‌داد، پدید آمده بود. این اندیشه در ایران با آشنایی ایرانیان با اندیشه‌های غربی شکل گرفت. مهم‌ترین مروجان اولیه ناسیونالیسم در ایران، محفل کوچکی از روشنفکرانی بود که با اندیشه‌های اروپایی آشنایی یافته بودند. سفرایی چون میرزا ابوالحسنخان شیرازی و دانشجویانی چون میرزا صالح شیرازی و دیگران در اشاعه این اندیشه پیش‌قدم بودند.

از یک سو، تفکرات ناسیونالیستی رضا شاه سببی بود که خود را وابسته به هیچ کشور غربی نداند که از آن‌ها پیروی کند و از سوی دیگر، فاقد گرایشات مذهبی بود که او را علاقمند به معماری اسلامی کند. از همین رو، دلایل توجه به معماری باستانی ایران آغاز شد. رضاشاه به همان اندازه که در جهت تقویت حس ملی‌گرایانه از اسلام زدایی استفاده کرد، به همان میزان از ترویج آیین زرتشتی بهره برداری کرد. پهلوی اول و دستگاه حکومتی او، احیای هویت باستانی را ابزاری مناسب و همسو با اهداف خود برای توسعه کشور و تثبیت پایه‌های سلطنت می‌دانست. از دیگر نشانه‌های تمایل به تاریخ باستان به جای تاریخ اسلامی را می‌توان در اقدامات این حکومت در تغییر لباس آقایان و بانوان، تغییر تاریخ قمری به شمسی و انتخاب نام پهلوی به عنوان نام این سلسله عنوان نمود. مشابه این روند در کشور ایتالیا و در دوره حکومتی موسیلمینی مشاهده می‌شود، که بازگشت به روم باستان و استفاده از الگوهای ملی این کشور را مد نظر قرار داد و همراستا با آن حرکت کرد. این تحقیق در جستجوی تداوم معماری گذشته ایتالیا و به تبع، انحطاط معماری باستانی ایران در عصر حاضر است که بدین منظور ساختمان‌های ساخته شده به سبک ملی‌گرایی در ایران و ایتالیا بررسی خواهند شد.

۲- پیشینه تحقیق

نخستین کتاب‌های تاریخی در حوزه تاریخ معماری ایران متعلق به باستان‌شناسان خارجی دوره‌ی پهلوی اول مانند، پوپ^۱، سیرو^۲ و گدار^۳ است که با رویکردی توصیفی آثار را بر اساس رده‌بندی تاریخی گرد هم آورده‌اند. در دوران اخیر با فعالیت تاریخ نگاران و باستان‌شناسان و تأثیرپذیری از یافته‌های "پیرنیا" سبک و سیاقی ایرانی‌تر پیدا می‌کند. از منابع دیگری که پیشینه تحقیق را شکل می‌دهند، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد؛ دکتر "مصطفی کیانی" در کتاب معماری دوره‌ی پهلوی اول: دگرگونی اندیشه‌ها، پیدایش و شکل‌گیری معماری دوره بیست ساله معاصر ایران ۱۳۲۰-۱۲۹۹ شمسی، تحولات معماری و شهرسازی ایران را در دوره پهلوی اول مورد کنکاش قرار داده است، که موارد مطالعاتی آن به طور مشخص بر روی شهر تهران متمرکز است (کیانی، ۱۳۸۳). "امیر بانی مسعود" در کتاب معماری معاصر ایران (در تکاپوی بین سنت و مدرنیته)، انتشارات هنر معماری قرن سیر تحول معماری را در ایران و در دوره‌ی معاصر که شامل دوره قاجار، پهلوی اول، پهلوی دوم و جمهوری اسلامی است مورد بررسی قرار داده است (بانی مسعود، ۱۳۸۸)، درست به مانند روندی که دکتر "وحید قبادیان" در کتاب، سبک شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران لحاظ کرده است، با این تفاوت که در ابتدای هر فصل به تحولات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی هر دوره تاریخی پرداخته است (قبادیان، ۱۳۹۳). در این باره مقالات مهمی نیز منتشر شده است که می‌توان به مقاله‌ی "نادر اردلان" با نام "ساختمان مفاهیم سنتی معماری و شهرسازی ایران: مطالعات آغازی"، مقاله‌ی "ایرج اعصام" تحت عنوان "بررسی تطبیقی معماری و شهرسازی معاصر ایران و اروپا" و مقاله‌ی "داراب دیبا" با عنوان "بررسی رویکردهای معماری معاصر ایران" اشاره داشت که تمامی موارد فوق‌الذکر به بررسی و سبک شناسی معماری در فلات ایران می‌پردازد.

همانطور که مطرح است، تمام مطالعات صورت گرفته پیرامون قیاس سبک‌ها و یا بررسی سیر تحولات معماری و شهرسازی در ادوار تاریخی مختلف است. معدود پژوهش‌های صورت گرفته، درباره قیاس سبک‌های معماری داخل کشور با سبک‌های معماری سایر کشورها، محدود به سبک‌های مدرن و پست مدرن است. در نتیجه تاکنون به صورت انحصاری مطالعه و قیاس تطبیقی میان یک سبک معماری (معماری ملی‌گرایی) در دو کشور صاحب تمدن نظیر ایران و ایتالیا صورت نپذیرفته است. در ادامه‌ی این فرآیند، شاخصه‌ها و ویژگی‌هایی که سبب تداوم و ماندگاری این سبک و یا عواملی که سبب انحطاط آن در دو کشور ذکر شده است، استخراج و مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

۳- روش تحقیق

سبک‌های معماری گذشته، برای کشورهای واجد تاریخ، نمایانگر اصالت آن دیار است که تجلی آن‌ها در عصر حاضر سبب حفظ فرهنگ‌ها و هویت می‌شود. بازه زمانی از آغاز سبک ملی‌گرایی تا انحطاط آن، ۱۹۳۰ تا ۱۹۴۵ میلادی خواهد بود. آثاری که در این بازه زمانی با خصوصیات معماری ملی‌گرایی همخوانی دارند مشخص، طبقه بندی و ویژگی‌های آنها تبیین خواهند شد. داده‌ها از طریق مطالعات میدانی، کتابخانه‌ای و مصاحبه، جمع‌آوری شده است. در این پژوهش از روش تحقیق تحلیلی - تطبیقی با راهبرد تفسیری-تاریخی به منظور شناخت و تبیین شاخصه‌های تاثیرگذار بر ایجاد و ماندگاری سبک ملی‌گرایی در دو کشور ایران و ایتالیا استفاده شده است. بدین صورت که ساختمان‌های سبک ملی در ایران و ایتالیا، به صورت نمونه‌های موردی، مورد تحلیل قرار خواهند گرفت. نتیجه گیری از طریق مقایسه تطبیقی و از نوع ساختاری است. بنابراین ساختمان‌های مطرح شده دسته بندی شده و نقاط اشتراک و افتراق بین آن‌ها بیان خواهد شد. در آخر، علل ماندگاری موتیف‌ها و آرایه‌های سبک ملی‌گرایی در ایتالیا و انحطاط آن در ایران مورد مطالعه قرار خواهد گرفت.

۴- مبانی نظری

۴-۱- ملی‌گرایی

ناسیونالیسم ایده‌ای جدید است که از انقلاب آمریکا و فرانسه در قرن هجدهم الهام گرفته است، هرچند هسته‌ی این اندیشه و احساس از تبارگرایی باستانی به میراث رسیده است.

وقتی از ناسیونالیسم در عصر مدرن بحث به میان می‌آید منظور یک نهضت اندیشه و عمل است که به دنبال ایجاد یا تقویت "حس ملی" در بین مردم است (ماتیل، ۱۳۸۳: ۲۲۸). با رخدادهایی مانند صنعت چاپ، اصلاح دینی، انقلاب صنعتی و ظهور دولت ملی، پدیده‌ی جدیدی به نام ملی‌گرایی پا به میدان نهاد. این پدیده مهم به تدریج در تمامی حوزه‌ها تسری یافت و موجب تغییر و تحول در سیاست داخلی خارجی کشورها گردید. از منظر اندیشمندان، ناسیونالیسم جنبشی ایدئولوژیک برای دست یافتن، حفظ کردن استقلال، وحدت و هویت برای مردمانی است که برخی از اعضای آن به تشکیل یک ملت بالقوه و بالفعل باور دارند (اسمیت، ۱۳۸۳: ۳۵). عرصه‌ی جهانی قرن نوزدهم و شروع قرن بیستم شاهد ظهور افراطی ملی‌گرایی و جنبش ناسیونالیستی بود. اهمیت ملی‌گرایی در قرن‌های نوزده و بیست تا حدی بود که برخی آن را از دموکراسی مردمی تشخیص نمی‌دادند. این اهمیت و این خودنمایی ملی‌گرایی باعث به وجود آمدن مباحث مختلف راجع به ملی‌گرایی، ملت، قومیت و نیز ارتباط این مقولات با عصر مدرن شد.

۴-۲- ملی‌گرایی در ایتالیا

سال‌های پس از پایان جنگ جهانی اول در ایتالیا، مانند بسیاری از کشورهای دیگر با مشکلات بسیار جدی اقتصادی، سیاسی و اجتماعی ناشی از خود درگیری مواجه بود، که می‌توان آن را در کل به عنوان یک بحران جدی توصیف کرد.

در سال هزار و نهصد و بیست و یک حزب ملی فاشیست متولد شد. فاشیسم و ایدئولوژی ناسیونالیستی با در راس کار بودن بنیتو موسولینی^۴ شروع به کار کرد (Defelice, ۱۹۸۱). در سال ۱۹۲۸ تا ۱۹۴۳، فاشیسم^۵ تنها حزبی بود که در ایتالیا پذیرفته شد. در آغاز یک وحدت ملی برتر شکل می‌گیرد و رشد می‌کند که قصد دارد تاریخ، اسطوره‌های دوران روم را بازنویسی کند و معماری به عنوان وسیله‌ای عالی برای ارتباط ایجاد می‌شود. سنگ بنای ایدئولوژی که از معماری فاشیستی ایتالیا حمایت می‌کند، نگاه به گذشته است، اما در عین حال باید به آینده نیز نگاه کند. موسولینی قصد دارد میراث جدیدی خلق کند تا در کنار میراث قدیمی قرار گیرد. الگوهای باستانی می‌تواند منبع الهام باشد اما تکرار عینی آن مد نظر نبوده است. فاشیست، معماری را بهترین شکل تبلیغات می‌داند و برای ایجاد محتوای مد نظر دو روش عقل‌گرایی و مونومنتالیسم را در پیش می‌گیرند. این همان نئوکلاسیسیسم ساده^۶ است، ساختمان‌های باشکوه و با ابهت، با استفاده از سنگ مرمر سفید، سنگ تراورتن، برای به یاد ماندن در سراسر جهان ساخته شده‌اند (Ciucci, ۲۰۲۱).

۴-۳- ملی‌گرایی در ایران

همگام آشنایی ایرانیان با غرب، اندیشه ناسیونالیسم اروپایی در سده نوزدهم میلادی با اتکا به نمادهای هویت فرهنگی و تاریخی غنی موجود، از سوی اولین متجددین ایرانی، پذیرش عام یافت و ناسیونالیسم به یک جریان پرتوان در بین جریان‌های فرهنگی و سیاسی تبدیل گردید. در حالی که ناسیونالیسم اروپایی در یک فرایند درون داد پدید آمده بود، این اندیشه در ایران با آشنایی ایرانیان با اندیشه‌های غربی شکل گرفت. مهم‌ترین مروجان اولیه ناسیونالیسم در ایران محفل کوچکی از روشنفکرانی بود که به اندیشه‌های اروپایی آشنایی یافته بودند. سفرایی چون میرزا ابوالحسن‌خان شیرازی و دانشجویانی چون میرزا صالح شیرازی و دیگران در اشاعه این اندیشه پیش‌قدم بودند (اکبری، ۱۳۸۴: ۱۱). در این دوره گرایش خاصی در معماری

ایرانی پدید آمد که آن را غالباً سبک ملی یا نوعی باستان‌گرایی دانسته‌اند. این گرایش به سبب شکل گرفتن نوعی ناسیونالیسم در ایران که از احساسات ملی‌گرایانه پدید آمده در منطقه نیز تأثیر پذیرفته بود، شکل گرفت و بازتاب آن در معماری به صورت سبکی بروز کرد که در آن از عناصر معماری باستانی ایران استفاده می‌شد. در دوره پهلوی اول هنرمندان و معماران ایرانی و غربی که سازنده بناهای دولتی و آموزشی و صنعتی بودند، برای اولین بار با نوعی انتخاب تاریخی روبرو شدند. آنان باید می‌فهمیدند که از چه دوره و چگونه و به چه مقدار انتخاب کنند. معماران اگر چه متأثر از فضای سیاسی به ملی‌گرایی بودند، توانستند با تعدد بناهای ساخته شده، فضای معماری باستان‌گرایی را تنوع بخشند (بانی مسعود، ۱۳۸۸؛ ۱۵۲-۱۴۸).

۵- یافته‌های پژوهش؛ مصادیق معماری ملی‌گرا

۵-۱- ملی‌گرایی در معماری ایتالیا

در ایتالیا، موسولینی به سرعت، موتیف‌ها و ظواهر معماری امپراتوری روم را به عنوان یک پشتوانه‌ی تجسمی برای رژیم تازه تاسیس خود به کار برد. بین سال‌های ۳۸-۱۹۲۴ میلادی، حجم زیادی از فعالیت‌های عظیم باستان‌شناسی را در داخل و اطراف رم پیش می‌برد. کاوش‌های انجام شده و استناد به نتایج آن‌ها از مهم‌ترین عوامل استفاده از معماری روم باستان توسط موسولینی بود. در هر صورت ملی‌گرایی، خیلی سریع در ایتالیا توسط معمار، مارچلو پیاجنتینی^۷ به سبک معماری رسمی رژیم تبدیل شد. معماری فاشیستی با تأکید بر عنصر دکوراتیو (تزیینی) حرکت و طرح را از برون به درون سازمان می‌دهد، به نحوی که نما به مثابه تبلور نظم و تداوم، به تعیین‌کننده‌ترین بخش بنا تبدیل می‌شود. ستون‌ها و پلکان‌های عظیم سبک رومی بازگشتی است به مفهوم باستانی زیباشناسی که دقیقاً در نقطه‌ی مقابل درک کارکردگرایی معماری مدرن قرار می‌گیرد. معماری فاشیستی به دنبال یافتن و اجرای اشکال قطعی است؛ یعنی در واقع همان مفهومی که در معماری باستانی به صورت هماهنگی ریاضی و منطقی میان اجزای ساخت مشاهده می‌کنیم. با توجه به جنبه‌ی کلاسیک گرای آن، تنها در مفاهیمی همچون عناصر معماری کلاسیک یا باستانی (نظیر ستون‌های پنج‌گانه و اشکال خاص در و پنجره) محدود نمی‌شود و حتی نمی‌توان آن را در جنبه‌ی نوکلاسیک‌گرای آن (تمایل به نظم و انضباط معماری مدرن) نیز محدود کرد؛ بنابراین در نظر گرفتن چنین محدودیتی تنها در یک هماهنگی قابل نمایش، اشتباه است. معماری فاشیستی نه شکلی پیوسته و وفادار به کلاسیک‌گرایی است و نه همچون نوکلاسیک‌گرایی با مکانیک‌گرایی و فن‌گرایی فوتوریست‌ها سرسازش دارد. معماری فاشیستی را تنها می‌توان در چارچوب ایدئولوژیک آن یعنی در تجسمی که به افکار ضد مدرن می‌دهد، درک کرد.

از اولین نمونه‌های ساخته شده به سبک ملی‌گرایی در ایتالیا را، می‌توان به شهردانگاهی رم اشاره کرد که در فاصله سال‌های ۳۵-۱۹۳۲ توسط پیا چنتینی طراحی و ساخته شده است. چنتینی نقشه‌ی کلی مجموعه را با ابهت و پرشکوه طراحی کرده است تا حالت مانیومنتال تداعی گردد. از دیگر نمونه‌ها می‌توان به پالاتزو چی ویلتا (کاخ تمدن ایتالیا) اشاره کرد که در سال‌های ۴۲-۱۹۳۷ ساخته شد. با بررسی نمونه‌های ساخته شده در این برهه‌ی تاریخی به وضوح می‌توان آثار معماری باستانی رم را مشاهده کرد. بازگشتی به معماری گذشته، با همان صلابت و اقتدار ولی نه با همان کاربری‌ها و تناسبات گذشتگان، بلکه می‌توان شاهد آثار ارزشمندی با تداخل معماری باستانی و خردگرای عصر حاضر بود.

جدول ۱: اولین نمونه‌های سبک ملی‌گرایی در ایتالیا (نگارندگان)

ردیف	نام اثر	سال ساخت	تصویر	منبع الگو برداری	تصویر منبع
۱	ساختمان INPS	۱۹۳۹		کلیسای پیترز	
۲	کاخ تمدن	۱۹۳۷		کولوسئوم	

	Maison Carree		۱۹۳۸	کاخ کنگره	۳
	کلیسای پیتر		۱۹۳۹	کلیسای سنت پیتر و پل	۴
	راه ورودی به مجتمع معبد کارناک		۱۹۳۸	راه ورودی موزه تمدن روم	۵
	پانتئون		۱۹۳۲	کتابخانه دانشگاه رم	۶
	معبد پانتئون		۱۹۸۲	مرکز تجاری پروجا	۷
	معبد پانتئون		۱۹۸۱	سالن تئاتر کارلو فلیچه	۸
	کولوسئوم		۱۹۶۹	کلیسای ساگرا فامیلیا سالرنو	۹

۵-۲- ملی‌گرایی در معماری ایران

در این شیوه، نمادهای باستانی ایرانی بر مبنای تفکر ناسیونالیستی و ملی‌گرایانه به نوع معماری پیش از ظهور اسلام یعنی معماری دوره هخامنشیان و ساسانیان توجه دارد. غالباً این سبک برای بناهای دولتی و حکومتی به کار گرفته شده. پیدایش این سبک منتج به احساسات برانگیخته ملی و ترویج هویت از دست رفته قلمداد می‌گردد. در حوزه ملی‌گرایی معماری، بیشتر صاحب‌نظران معتقدند که معماران این رویکرد در صدد استفاده از عناصر معماری پیش از اسلام بوده‌اند. "وحید قبادیان" معتقد به شکل‌گیری "سبک ملی" در معماری این دوران است. سبک ملی از دیدگاه ایشان به نمایش گذاشتن برخی تزئینات معماری باستان در معماری دوره پهلوی اول است. دوران پهلوی اول شاهد حضور شخصیت‌های علمی نظیر آرتور پوپ آمریکایی و آندره گدار فرانسوی در زمینه مطالعه و شناسایی معماری

گذشته ایران هستیم. شکل‌گیری کنگره‌های مهم با رویکرد معرفی هنر باستانی ایران در سایر کشورها و نیز کنگره بین‌المللی هزاره حکیم فردوسی در ایران و تأسیس انجمن آثار ملی در سال ۱۳۰۴ از عواملی بود که توسعه باستان‌شناسی در کشور را موجب شد. در برخی از بناهایی که طراحی احجام آنها براساس بناهای باستانی شکل گرفت، بدون آنکه مستقیماً تقلیدی از فرم‌ها یا عناصر معماری هخامنشی، اشکانی و ساسانی داشته باشند طرحی خلاقانه را بوجود آوردند که بتوانند معرف شخصیت معماری زمان خود و هویت ملی باشند.

جدول ۲: اولین نمونه‌های سبک ملی‌گرایی در ایران (نگارندگان)

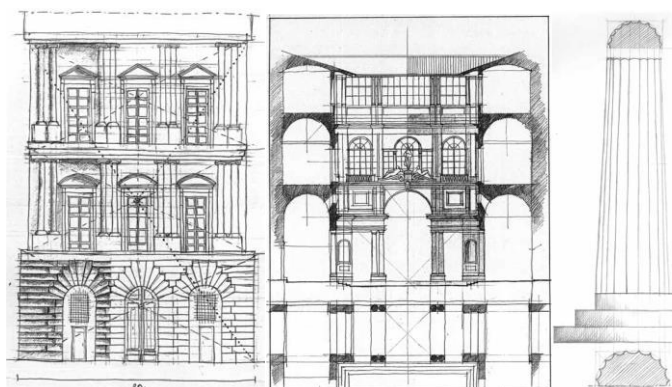
ردیف	نام اثر	سال ساخت	تصویر	منبع الگو برداری	تصویر منبع
۱	آرامگاه فردوسی	۱۳۱۳		آرامگاه کوروش	
۲	کاخ شهربانی	۱۳۱۵		کاخ آپادانا	
۳	بانک ملی شعبه مرکزی	۱۳۱۵		تخت جمشید	
۴	موزه ایران باستان	۱۳۱۶		طاق کسری	
۵	کتابخانه ملی سی تیر	۱۳۱۸		طاق کسری	
۶	آتشکده آذر بهرام	۱۳۱۳		دروازه ملل	
۷	مدرسه انوشیروان دادگر	۱۳۱۵		تخت جمشید	

۶- تحلیل یافته ها

۶-۱ اصول و معیارهای ملی‌گرایی در ایتالیا و علل ماندگاری آن

معماری کلاسیک که برگرفته از معماری روم و یونان باستان است، اعتقاد دارد که هندسه، ابزاری است برای معمار که باید به آن توجه کند. تناسبات طلایی یکی از ابزارهای مهمی است که در معماری کهن از آن به درستی استفاده شده است و شاید یکی از علل ماندگاری معماری کلاسیک بعد از گذر سالیان، همین تناسبات درست و طریق صحیح استفاده از آن است. در واقع هدف معماری کلاسیک رسیدن به هارمونی قابل تبیین بین قسمت‌های مختلف بنا است. حصول هارمونی مورد نظر کلاسیک، علاوه بر نظام ستون‌سازی، با رعایت نسبت و تناسبات طلایی در درون و برون بنا، امکان پذیر بوده است. نکته‌ی مهم دیگر که در دوره ملی‌گرایی در ایتالیا به آن توجه شده است طریقه درست ریخت‌شناسی و بازخوانی آثار به جا مانده از دوره باستانی است. به عبارت دیگر بازخوانی این آثار، خوانشی تحلیلی با هدف رونویسی کامل، و تا حد امکان صادقانه، با توجه به فرمول بندی منطقی معماری کلاسیک است (Puma، ۲۰۰۴). ساده‌سازی المان‌های عظیم‌الجثه معماری روم و الهام گرفتن از تناسبات طلایی و کاربرد درست آن در تلفیق با تکنولوژی و مدرنیته (تصویر ۱)، محصول پر فروش معماری کلاسیک را، برای همه‌ی دنیا به ارمغان آورده است.

تصویر ۱: تناسبات و ساده‌انگاری در معماری کلاسیک امروز (منبع؛ puma، ۲۰۰۴)

۶-۲ اصول و معیارهای ملی‌گرایی در ایران و علل انحطاط آن

در دوره پهلوی اول بیشترین تغییرات در حوزه ساخت و ساز و معماری دیده می‌شود. رشد ساخت و ساز در فضاهای آموزشی نظیر مدارس و دانشگاه‌ها و حوزه اداری و حکومتی نظیر وزارتخانه‌ها، شهرپلانی، پست و بانک‌ها صورت پذیرفت. در این دوره بناها بعضاً توانستند، عناصر گذشته معماری را به خود بگیرد (کیانی، ۱۳۸۳، ص: ۲۴۵). پدیده ناسیونالیسم معاصر یا نوین، تلاشی بود برای جایگزین کردن علایق ملی به جای وابستگی‌های قومی و دینی که به طور معمول متضاد با پدیده جهان‌گرایی شمرده می‌شد. در نگاه معماری عنصری که مورد بهره‌برداری و یا تقلید قرار گرفتند دو گونه بود؛ اول، عناصر مشخص معماری در بنا نظیر ستون‌ها، سر ستون‌ها، پایه ستون‌ها، پنجره‌ها، پلکان، ورودی‌ها، قوس‌ها و دهانه‌ها (تصویر ۲). و در طرف دوم، عناصر تزئینی نظیر نقوش برجسته‌ی حجاری‌ها، مجسمه‌ها، کنگره‌ی بام و غیره. معماران که در این دوره، متأثر از فضای سیاسی باستان‌گرایی بودند، توانستند با تعدد بناهای ساخته شده، فضای معماری باستان‌گرایی را تنوع بخشند. از حیث معماری استفاده عین به عین موتیف‌ها و آرایه‌های دوره پارسی و پارتی^۴ در سبک ملی‌گرایی، موجب آن شده بود که این نوع ساختار برای کاربری‌های خاص مانند اماکن دولتی مورد استفاده قرار گیرد، در حالی که برداشت‌های انتزاعی و ساده‌انگاری معماری باستان‌موردی حائز اهمیت بود که می‌توانست به تداوم سبک ملی کمک کند. در این بین، معدود ساختمان‌هایی نظیر "موزه ایران باستان" و یا "آشکده آذر بهرام" وجود داشتند که برداشت‌های ساده‌تری نسبت بدین سبک باستانی ارائه دادند، ولی در اکثر موارد استفاده از تزئینات عین به عین در آثار مشاهده می‌شود.

تصویر ۲: نمونه‌هایی تزئینات عین به عین و در نظر نگرفتن تناسبات (منبع؛ hamshahrionline)

۷- نتیجه‌گیری

ایده ناسیونالیسم که در اوایل قرن چهاردهم هجری در سراسر جهان قوت گرفت، بی تاثیر بر معماری و سایر هنر ها نبود. در سراسر اروپا با حمایت ابر قدرتهایی چون آلمان نازیسم و ایتالیا از جاودانگی و شکوه سبک معماری نئوکلاسیک و کلاسیک، در بهیبه‌ی مدرنیته، مجدد سر از خاکستر برون آورد و با استقبال معماران مدرن پیشگام آن زمان از این سبک، بر معماری مدرن اولیه چیره گشت. معماری نئوکلاسیک با حفظ تناسبات و هندسه در معماری کلاسیک و ساده کردن شاخصه‌های کالبدی، روی کار آمد و با در دست گرفتن ساخت و ساز های مهم دولتی تا به امروز جریان یافت. به تبع، در ایران نیز نماد ها و نماهای ساختمان‌های پیش از اسلام مورد توجه قرار گرفت. مهندسان و معماران خارجی که در شروع فعالیت های سازندگی به کار فرا خوانده شدند، بهترین شیوه برای طراحی ساختمانهای شاخص راه الهام گرفتن از معماری ایران باستان دانسته و با بهره گیری از اشکال گذشته و ترکیب با تکنولوژی جدید ساختمان‌های با ویژگی‌های ملی گرایي خلق کردند. از یک سو حمایت حاکمیت و تمایل غرب به معماری باستانی خود و از سوی دیگر، کاوش های باستانی در ایران سبب شد سبک ملی به مدت یک دهه سبک جریان ساز در کشور قلمداد شود و بر خلاف دوار پیشین (قاجار) که معماری اسلامی^۹ ایران مورد توجه بود، برای اولین بار دو شیوه پارسی و پارتی مجدد احیاء شوند. این پوشش باستانی در کالبد هر اثر، توسط فناوری های مدرن ساخت، اجرا شدند، اما در این آثار کمتر تناسبات مورد توجه قرار گرفت و طراح یا معمار به دلخواه و بنا بر اختیار و ضرورت، هر تناسبی که مد نظر بود را برای ستون‌ها، سر ستون‌ها، ورودی ها و غیره لحاظ می کرد که یکی از مهمترین دلایل عدم تداوم این سبک تا به امروز است. از طرفی، امکان اینکه در عصر پُست مدرن فعلی که مقارن است با ساده انگاری تاریخ و سنت‌ها، گره‌برداری مستقیم از شاخصه حجیم و سنگین معماری باستانی مورد اقبال عموم و حرفه‌مندان صنعت معماری قرار بگیرد، بسیار اندک است. ساده انگاری لحاظ شده در سبک ملی گرایي ایتالیا و همین‌طور استفاده از تناسبات معماری باستانی این کشور را می توان از علل پایداری این سبک در عرصه جهانی دانست.

پی نوشت

1. Arthur Upham Pope.
2. Maxime Siroux.
3. André Godard.
4. Benito amilcare andrea Mussolini.
5. Fascism.
7. Marcello Piacentini.

۶. نئوکلاسیک خردگرا، گونه ساده شده معماری نئوکلاسیک از حیث تزئینات.

۸. شیوه معماری در دوره هخامنشیان و ساسانیان

۹. شروع این معماری با سبک خراسانی بود و تا اواسط قاجار ادامه پیدا کرد.

منابع

- اردلان، نادر (۱۳۵۰)، ساختمان مفاهیم سنتی معماری و شهرسازی ایران؛ مطالعات آغازی، وزارت آبادانی و مسکن، تهران.
- اسمیت، آنتونی (۱۳۸۳)، ناسیونالیسم، نظریه، ایدئولوژی، تاریخ، ترجمه: منصور انصاری، انتشارات تمدن ایرانی، تهران.
- اعتصام، ایرج (۱۳۷۴)، بررسی تطبیقی معماری و شهرسازی معاصر ایران و اروپا، میراث فرهنگی، تهران.
- اکبری، محمدعلی (۱۳۷۵)؛ «رویگرد غربگرایان به نوسازی ایران (بررسی دیدگاه‌های روزنامه کآوه)»، در کتاب سروش، تهران.

- بانی مسعود، امیر، (۱۳۸۸)؛ معماری معاصر ایران (در تکاپوی بین سنو و مدرنیته)، نشر هنری معماری قرن، تهران.
- بانی مسعود، امیر، (۱۳۸۳)؛ معماری دوره پهلوی اول: دگرگونی اندیشه‌ها، پیدایش و شکل‌گیری معماری دوره بیست ساله معاصر ایران ۱۲۹۹-۱۳۲۰ شمسی، موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، تهران.
- دبیا، داراب (۱۳۸۵)، بررسی رویکردهای معماری ایران، معماری و شهرسازی ۸۴، تهران.
- قبادیان، وحید (۱۳۹۲)، سبک‌شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر تهران، تهران: موسسه علم معمار.
- کیانی، مصطفی، (۱۳۸۳)؛ معماری در دوره پهلوی اول، تهران، نشر هنر، بی تا، ص ۱۴۴، ص ۵۰.
- لامپونیا، ویتوریو مانیاگو، (۱۳۸۸) معماری و شهرسازی در قرن بیستم، ت: لادن اعتضادی، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- ماتیل، الکساندر، (۱۳۸۳)، دایره المعارف تاسیونالیسم، نورالله مراد، کامران فانی و محبوبه مرادی، تهران: وزارت خارجه.
- Ciucci, G. (2002): Gli architetti e il fascismo. Architettura e città 1922-1944, Torino: Einaudi.
- De Felice, R. (con Luigi Goglia) (1981): Mussolini. Il Mito, Bari: Laterza.
- Puma, Paola. (2004): DISEGNO DELL'ARCHITETTURA Appunti per la didattica, Firenze University Press.